

EPIDEMIILE DE HOLERĂ LA VARIAȘ DIN ANII 1831 ȘI 1836

Stevan Bugarski

1

Lucrarea de față s-a constituit cumva accidental: își are obârșia în niște notații făcute în treacăt, una la Variaș, alta la Dinaș, de care am dat din pura întâmplare. Acestea sunt:

• *În anul 1831 veni periculoasa boală holera, în 20 iulie, care a exterminat mulți oameni, astfel că prin unele locuri câte opt au murit din aceeași casă; și iară în anul 1835 aceeași boală în aceeași lună iulie a venit, care în același mod la Variaș mulți oameni a exterminat. A însemnat Lazar Marković, paroh; Arsenij Nikolić, paroh al Variașului¹.*

• *În sfântul an acesta 1836 fu a doua holera la Variaș, și mulți muriră, mai ales dintre nemți².*

Holera este definită ca o maladie infecțioasă acută, foarte contagioasă, provocată de microbi mobili în formă de vibrioni, caracterizată prin diaree, putând duce la o deshidratare extremă a organismului, deseori mortală³.

În secolul al XIX Banatul a fost bântuit de câteva valuri de holera: 1831, 1836, 1848-1849, 1855, 1866-1867, 1873. Nici unul din acestea nu a fost izolat, local, ci parte a uneia din marile pandemii care au pustiit lumea în secolul al XIX, supranumit, din această pricină, secolul holerei.

Pandemia de care am avut și noi de suferit își are originea în India în anul 1826, de unde în 1829 s-a întins în Afganistan și Persia,

¹ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale ale României, Fondul Parohia Ortodoxă Sârbă Variaș, nr. 2, Registrul matricol al celor botezați 1814-1824, fila de gardă. Însemnarea este în limba sârbă.

² Parohia Ortodoxă Sârbă Dinaș, *Noul Testament*, Moscova, 1738, fața interioară a copertii din față. Însemnarea este în limba sârbă.

³ *Mic dicționar enciclopedic*, București, 1972.

apoi în Rusia, iar în 1831 în ținuturile baltice. Trupele rusești care luptau contra răsculaților polonezi au adus-o în Polonia, de acolo s-a întins în Ungaria, deci și în Banat.

Valul holerei din 1836, pe care unii îl consideră continuarea celui din 1831, este apreciat ca fiind mai puțin pustiitor, privit pe întregul teritoriu al Banatului⁴, dar local epidemia a putut fi pronunțată, după cum a fost și la Variaș.

2

În anul 1831 holera este semnalată în Banat la începutul lunii iulie, fiind cuprins de epidemie un teritoriu vast. Autoritățile au dispus măsuri de combatere, dar mai ales de stăvilire a propagării:

•*Holera a început în 7 iulie 1831, și au blocat drumurile în toate părțile, și s-a instituit o pază atât de severă: la fiecare drum câte 5 și câte 6 oameni, și astfel a fost porunca de la domni ca însuși gazda casei, nu altcineva, să iasă la pază. Și așa de groaznică a fost holera aceea prin alte locuri, încât oamenii într-o oră, cel mult două de când i-a lovit, mureau, câte 10 și câte 12 într-o noapte, și chiar mai mulți*⁵.

Dispozițiile respective, păzite cu strășnicie, au dat rezultate în unele locuri. În Variaș, însă, holera nu a fost oprită să intre, doar a pătruns cu oarecare întârziere, și s-a manifestat în ambele comunități: cea sârbă, ortodoxă, și cea catolică.

Printre sârbi primul deces din cauza holerei este înregistrat în data de 28 iulie, iar ultimul în data de 29 septembrie 1831. În Registrul matricol al celor decedați, completat la parohie⁶, este menționat de fiecare dată: “от болезни колере”, adică: “de boala holerei”. Sunt în total 66 astfel de mențiuni.

Pentru a se putea întui caracterul letal al epidemiei, vom recurge la câteva date statistice.

Pe o perioadă de cinci ani (1829-1833) mortalitatea în

⁴ Др Славко Јовин, *Епидемија колере у Војводини 1836. године*, Novi Sad, 1984.

⁵ *Семартонски летописи*, Timișoara, 2004, p. 53. Însemnarea este în limba sârbă.

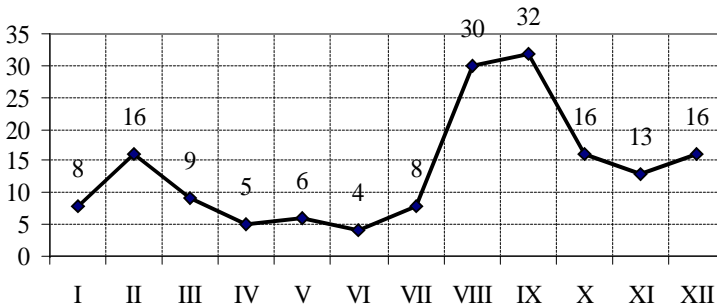
⁶ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale ale României, Fond Parohia Ortodoxo Sârbă Variaș, nr. 5, Registrul deceselor 1825-1834..

Comunitatea Sârbă Ortodoxă se prezintă astfel:

1829	1830	1831	1832	1833
91	114	163	108	96

Mortalitatea în anul 1831 pe luni a fost următoarea:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
8	16	9	5	6	4	8	30	32	16	13	16

În cadrul perioadei de holeră (iulie - septembrie) au fost și câte șase decese pe zi. Printre alții, de holeră a murit și preotul Maksim Milutinović, în data de 5 august 1831, după ce slujise în ziua cea o înmormântare⁷.

*

Comunitatea Romano-Catolică din Variaș, probabil prin întreruperea la timp a relațiilor cu cea sârbă, contaminată, dar posibil și din cauza condițiilor de trai mai decente, a reușit să amâne apariția epidemiei: primul decedat cauzat de holeră este înregistrat în 3 septembrie, iar ultimul în 12 octombrie 1831. În Registrul matricol al celor decedați, completat la parohie⁸, în dreptul celor decedați de holeră este pus semnul NB, explicat ulterior. Sunt în total 23 de

⁷ Registrul menționat la nota 6, înregistrarea nr. 565/1831.

⁸ Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Naționale ale României, Fond Parohia Romano-catolică Variaș, nr. 2, Registrul adligat: de botezuri 1809-1843, respectiv de decese 1817-1843.

astfel de mențiuni⁹.

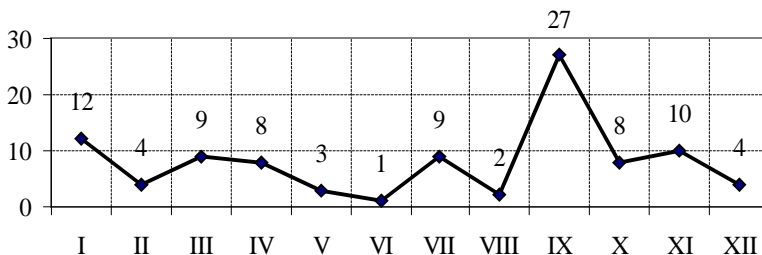
Pentru urmărirea în paralel, vom folosi și aici metodologia aplicată în cazul Comunității Ortodoxe Sârbe:

Pe o perioadă de cinci ani (1829-1833) mortalitatea în comunitate Romano-Catolică se prezintă astfel:

1829	1830	1831	1832	1833
90	60	97	44	69

Mortalitatea în anul 1831 pe luni a fost următoarea:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
12	4	9	8	3	1	9	2	27	8	10	4

În perioada holerei (septembrie – octombrie) au fost și câte trei decese pe zi.

*

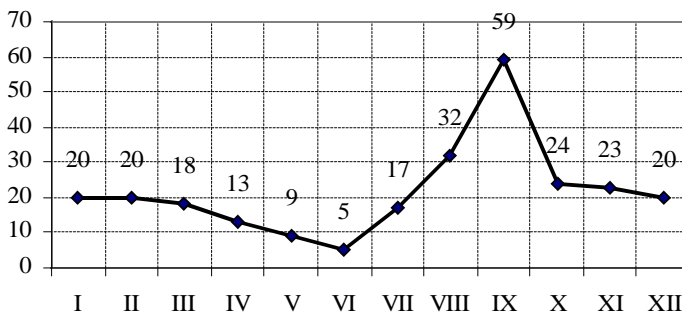
Totalizând, rezultă că în întregul Variaș s-a murit neobișnuit de mult într-o anumită perioadă, ceea ce apare pregnant din repartizarea deceselor pe luni:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
20	20	18	13	9	5	17	32	59	24	23	20

Aceste valori reprezentate grafic evidențiază vizibil lunile de

⁹ Parohul, însă, nu a făcut aceleași mențiuni la minorii decedați, deși este probabil ca și la aceștia cauza morții să fi fost holera; în consecință, este posibil ca numărul celor decedați de holeră să fie mai mare.

holeră, acestea fiind lunile de mortalitate maximă.

Decesele pentru care există mențiunea că sunt din cauza holerei sunt repartizate astfel:

Luna	VII	VIII	IX	X	Total
Ortodocși	4	30	32	0	66
Rom.-cat.	0	0	20	3	23
Total	4	30	52	3	89

3

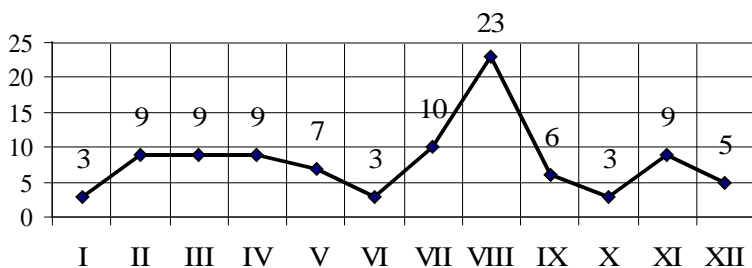
Timp de cinci ani de zile zona geografică a Banatului a fost ferită de holera distrugătoare, care între timp bântuia prin alte ținuturi europene. Valul epidemiei din 1836 a venit pe meleagurile noastre prin Italia, Croația, Ungaria, fiind și de data aceasta adus de trupele care se deplasau; odată sosit, a dăinuit pe alocuri și în anul următor. Privită în ansamblu, era o epidemie mult mai redusă decât cea din 1831, dar în cazul comunei Variaș, ca și în cazul altor localități, aceasta nu se adevărește.

Contrar afirmației din însemnarea parohului Lazar Marković, boala nu a răbufnit în iulie 1835, ci în iulie 1836, concomitent în ambele comunități locale. Mortalitatea pe anul 1836 se prezintă astfel:

În Comunitatea Ortodoxă Sârbă:

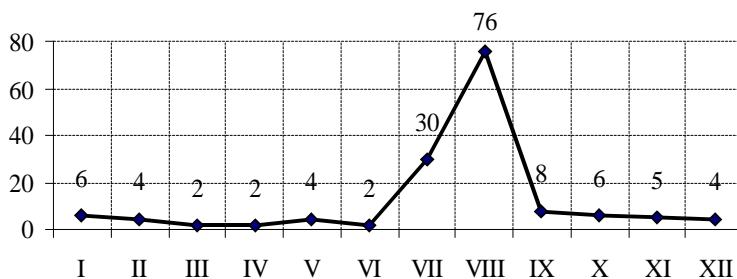
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII

3	9	9	9	7	3	10	23	6	3	9	5
---	---	---	---	---	---	----	----	---	---	---	---

În Comunitatea Romano-Catolică:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
6	4	2	2	4	2	30	76	8	6	5	4

În valul de holeră din 1836 a murit, în data de 9 iulie 1836, și parohul romano-catolic Castulus Tengl (în vârstă de 82 de ani)¹⁰, care supraviețuise holerei din 1831.

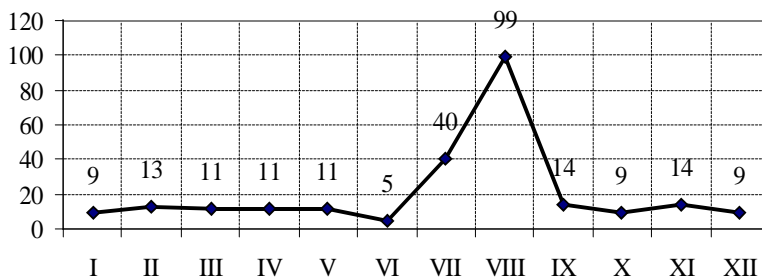
Din păcate, de data aceasta în Registrele matricole de deces nu s-au făcut mențiuni precise asupra cauzei morții. Doar în registrul romano-catolic există o mențiune ulterioară, la general, că în lunile iulie și august numărul surprinzător al deceselor se datorează holerei. De aceea nu putem decât să

¹⁰ Registrul menționat la nota 7, înregistrarea fără număr din data de 09.07.1836.

acceptăm prin aproximație că toate decesele din lunile iulie și august s-au datorat holerei. Oricum, se adeverește afirmația din nota păstrată la Dinaș în sensul “că mulți muriră, mai ales dintre nemți”.

Reprezentând grafic mortalitatea pe comună în anul 1836, obținem o imagine clară a vârfului de decese¹¹.

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
9	13	11	11	11	5	40	99	14	9	14	9

Cu aproximația admisă, decesele din cauza holerei totalizează:

Luna	VII	VIII	Total
Ortodocși	10	23	33
Rom.-cat.	30	76	106
Total	40	99	139

Un indiciu rezultă și din raportate cifrelor de mortalitate cu populația comunei din anii respectivi.

Neavând la îndemână alte surse, vom recurge la datele oferite de schematismele Episcopiei Romano-Catolice de Cenad, cât mai apropiate anilor care ne interesează.

Anul	Ortodoxi	Decese	Romano-cat.	Decese	Total locuitori	Total decese
1829	2689	66	1045	23	3734	89

¹¹ În unele locuri holera a avut și reveniri în anul 1837; constatarea poate fi o sugestie pentru continuarea studierii fenomenului.

1835	2070	33	1625	106	3695	139
------	------	----	------	-----	------	-----

Rezultă că decesele cauzate de holeră pe anul 1831 reprezintă 2,38%, iar pe anul 1836 reprezintă 3,76% din populație.

Dar problema morții de holeră constă și în altceva, nu numai în numărul, deloc neglijabil, al deceselor. De holeră s-a murit mult într-un răstimp foarte scurt (2-3 luni), s-a murit repede (însemnarea spune că la 2-3 ore de la apariția simptomelor), s-a murit în chinuri groaznice; au murit oameni de vârste și condiții sociale foarte diferite. Din registrele parohiale rezultă că Înmormântările se făceau imediat, în ziua morții.

O imagine a unei localități bănățene bântuite de holeră o avem într-o însemnare de la Foeni¹²:

Fu holera în anul 1831: o boală atât de groaznică, încât oamenii cădeau morți prin curți și pe străzi, și o spaimă așa de mare era printre oameni, încât nu îndrăzneau să meargă unii altora la înmormântare...

Avem toate motivele să credem că și la Variaș imaginea satului bântuit de holeră a fost la fel de lugubră.

¹² Parohia Ortodoxă Sârbă Foeni, cartea: Јован Дамаскин, *Источник знанија и изложеније православија вјери обстојателноје или Богословија*, Buda, 1827, fila de gardă. Însemnarea este în limba sârbă.